

OCENE IN POROČILA

Izbrane listine Zgodovinskega arhiva v Ljubljani (1320–1782). Izbor, transkripcija, povzetki, komentarji: Božo Otorepec in Dragan Matić. Ljubljana 1998, zv. 1, 85 strani; zv. 2, 192 strani. (Gradivo in razprave Zgodovinskega arhiva Ljubljana ; 19)

Ob praznovanju stoletnice svoje ustanovitve je Zgodovinski arhiv v Ljubljani v dveh reprezentativno oblikovanih zvezkih izdal »izbrane listine«, ki jih hrani. Vsega skupaj gre za 46 dokumentov, ki sta jih izbrala, transkribirala in opremila z ustreznim aparatom in komentarjem Božo Otorepec in Dragan Matić. Publikacijo dopolnjujejo – poleg običajnega uvoda in predgovora – še kratki sumarni pregledi zgodovine Ljubljane po posameznih stoletjih, ki jih je napisal Dragan Matić, in kratka predstavitev listin kot zgodovinskega vira iz peresa Boža Otorepca. Ob tem je mimogrede omeniti, da naslov publikacije »Izbrane listine« nekoliko zavaja, saj bi vse v publikaciji predstavljene dokumente le težko označili kot listine v diplomatičnem oziru. Tako med »klasične« ali »tipične« listine ne sodijo že mandati, ki jih je v publikaciji kar nekaj (po njihovem mestu – ne po funkciji – znotraj diplomatike bi jih lahko primerjali s pismi), še bolj pa je to npr. očitno pri ljubljanski mitninski tarifi iz leta 1532 ali pa npr. pri pozivu Herberta Turjaškega iz leta 1571 (podobnih primerov bi se našlo še nekaj), ki bi ju težko označili kot listini.

Časovno pokrivajo objavljeni dokumenti več kot štiri stoletja in pol ter segajo od najstarejše listine, ki jo hrani Zgodovinski arhiv v Ljubljani – to je od prvega (poznanega) privilegija za Ljubljano, ki ga je leta 1320 izstavil koroški vojvoda in zastavni deželni gospod Kranjske Henrik Tirolsko-Goriški – do listine, s katero je cesar Jožef II. leta 1782 potrdil privilegije mesta Ljubljane in s katero se praktično konča obdobje ljubljanske mestne avtonomije, ki jo je cesar odpravil le nekaj let zatem. Kot zadnji dokument je v publikaciji objavljena prva stran Ljubljanske privilegijske knjige, ki je nastala leta 1566 in je danes ohranjena le še v več prepisih. V njej je zbranih in prepisanih okrog sto listin, ki vsebujejo ljubljanske mestne pravice, uvaja pa jih omenjeni privilegij iz leta 1320 tako, da dokument, ki publikacijo odvarja, le-to – čeprav v nekem drugem kontekstu – tudi zaključuje.

Izbrani dokumenti se v glavnem nanašajo na Ljubljano, čeprav ne vsi. Takšna izjema je npr. mandat vojvode Rudolfa IV. iz leta 1360, s katerim ukazuje kranjskemu deželnemu glavarju, naj odpravi »neobičajne in nepravne ceste«, ki jih uporabljajo ogrski in drugi trgovci, ali pa nadvse zanimiv poziv Herberta Turjaškega, kranjskega deželnega glavarja in poveljnika hrvaške krajine ob bližajoči se nevarnosti turškega vpada iz leta 1571. Tista velika večina dokumentov pa, ki se tiče Ljubljane, se nanaša na zadeve, kot so volitve in kompetence organov mestne samouprave, davki, obramba, sodstvo in nenazadnje šolstvo. Veliko jih je namenjenih trgovini in obrti in v tem okviru še prav posebej prepovedi kmečke trgovine in obrti; skratka, v njih so zajete vsebine, ki so bile življenjskega pomena za meščane in prebivalce Ljubljane. Med njimi najdemo poleg že omenjenega privilegija iz leta 1320, ki je gotovo ena najpomembnejših ljubljanskih srednjeveških listin, tudi npr. za mestno zgodovino tako pomemben in usoden privilegij cesarja Maksimilijana I. o izgonu Judov iz Ljubljane iz leta 1515 ali pa kriminalni sodni (»malefični«) red za Ljubljano istega cesarja iz leta pred tem (1514), ki ima tudi širši pomen, saj predstavlja eno prvih kodifikacij kazenskega prava in postopka v tedanjih nižjeavstrijskih deželah in je bil eden izmed prednikov enotne državne kazenske zakonodaje (je tudi edini dokument v publikaciji, ki je preveden v slovenščino).

V publikaciji objavljeni dokumenti so v zgodovinopisju poznani že od prej, velika večina jih je bila tudi že objavljenih (največ v *Gradivu za zgodovino Ljubljane v srednjem veku* Boža Otorepca, za katerega je resnično želeli, da bo – kot je napovedano v uvodu tu predstavljane publikacije, ki ga je podpisal direktor Zgodovinskega arhiva – končno objavljeno na način, kot si ga zasluži in kot se spodobi). Med že prej objavljenimi dokumenti so prav vsi srednjeveški, medtem ko je med novoveškimi osem takšnih, ki so tu prvič objavljeni (št. 32, 34, 35, 38, 40, 41, 43 in 46). V celoti gledano vrednosti publikacije torej ni iskati v objavi doslej neobjavljenega ali celo nepoznanega zgodovinskega gradiva. Njena velika vrednost in pomen ležita namreč drugje: s tem ko so v prvem

zvezku objavljene zelo dobre barvne fotografije dokumentov, ki so v drugem zvezku vzorno transkribirani, smo z njo pri nas v Sloveniji dobili *prvi pravi učbenik oziroma »delovni zvezek« s področja paleografije*, kakršnih je tudi v belem svetu – še zlasti kadar gre za gotico – bolj malo. Z njo bo marsikateremu študentu zgodovine in sploh vsakomur, ki se želi resneje ukvarjati s starejšo zgodovino, bistveno olajšano učenje branja srednjeveškega in novoveškega arhivskega gradiva. Prav tako si brez pričujoče publikacije v bodoče težko predstavljam vaje pri predmetu »Pomožne zgodovinske vede,« ki se v okviru študija zgodovine predava na obeh slovenskih univerzah.

Peter Štih

Publicistična dejavnost Zgodovinskega arhiva Ljubljana v jubilejnem letu 1998

Zgodovinski arhiv Ljubljana je v letu 1998, ko je praznoval 100-letnico delovanja, veliko strokovne energije svojih in tudi zunanjih sodelavcev namenil številnim dejavnostim, s katerimi je želel slovensko javnost seznaniti z arhivom in njegovim arhivskim gradivom, označenim kot kulturni spomenik. Najbolj pomembna je bila publicistična dejavnost, v katero je potrebno prišteti tudi razstavni katalog. Poleg kataloga k razstavi je arhiv pripravil in izdal kar tri publikacije. Vsaka izmed njih na svoj način poudarja prehojeno stoletno pot arhiva, najstarejše ljubljanske ustanove na področju kulture.

V nadaljevanju želim predstaviti vse štiri publikacije, nastale v počastitev arhivskega visokega jubileja. Vse je oblikovala Andreja Aljančič-Povirk, za lektoriranje je poskrbela Mija Mravljja, zaposlena v delovni enoti arhiva za Gorenjsko v Kranju, fotografske naloge je opravila Darinka Mladenovič, ki je v arhivu skrbela za mikrofilmski laboratorij in za fotografske izdelke za pripravo obravnavanih publikacij, povezano tudi že s skeniranjem. Vse tekste za tiska je obdelalo podjetje Medit d.o.o. Za prevode povzetkov pa so poskrbeli Niko Hudelja in Mira Šumrada v nemščino in Martin Cregeen v angleščino.

Sredi leta 1998, v dneih, ko je bil pred sto leti pesnik Anton Aškerc začel opravljati službo mestnega arhivarja ljubljanskega, je bila v atriju magistrata odprta razstava z naslovom *100 let Zgodovinskega arhiva Ljubljana 1898–1998*, avtorice Tatjane Šenk. Odmevno predstavitev arhiva je spremljal *katalog* z 51 stranmi teksta in fotografij. Vsebinsko kataloga sta pripravila Janez Kopač in Tatjana Šenk. Članek *Janeza Kopača* z naslovom *Na prelomu tisočletja – 100 let Zgodovinskega arhiva Ljubljana* bralce seznani z zgodovinskim razvojem prizadevanj za ohranjanje dokumentacije od srede 19. stoletja dalje, ko se je ljubljanska mestna uprava začela postopoma zavedati pomena lastne dokumentacije, nastale skozi stoletja, kot primarnega zgodovinskega vira. Seznanimo se z zapleti pri imenovanju prvega mestnega arhivarja, pesnika Antona Aškerca, z zaslugami, ki jih je pri tem imel tedanji ljubljanski župan Ivan Hribar, pa z dejstvom, da je v ljubljanskem mestnem arhivu v obliki sinekure nekaj manj kot 10 let služboval tudi pesnik Oton Župančič. Sledil mu je publicist in nekaj časa tudi politik Vladislav Fabjančič, katerega delovanje v drugem delu njegovega arhivskega službovanja od srede 30. let dalje je zelo pomembno za seznanjanje z zgodovinskimi dejstvi slovenskega glavnega mesta. Pripravil je namreč dve študiji, ki sta ostali v rokopisu. Ena predstavlja ljubljanske sodnike in župane od 1269 do 1820, druga pa je namenjena ljubljanskim hišam od leta 1600 dalje.

V nadaljevanju teksta v katalogu sledimo razvoju arhiva v času ravnateljstva dr. Sergija Vilfana, ko se je arhiv začel strokovno in organizacijsko ukvarjati z zgodovinsko monografijo Ljubljane, se počasi kadrovsko krepil, geografsko širil, pa tudi srečeval z izjemno težkimi finančnimi pogoji delovanja. Nova dogajanja je prineslo ravnateljstvo dr. Jožeta Žontarja, ko se je arhiv preimenoval v Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZALj), se kadrovsko kar močno okrepil, geografsko tudi formalno razširil na območje skoraj polovice Slovenije (od Gorenjske, preko Ljubljane in njene okolice, do Idrije na Dolenjsko in v Belo krajino). Veliko napora je bilo vložnega v zagotovitev osnovnih pogojev za delo (kadri, poslovni prostori, arhivski depoji) v enotah zunaj Ljubljane. V zadnjem obdobju šestih let pred stoletno obletnico, ko je arhiv vodil Janez Kopač, pa je bila velika skrb namenjena izboljšanju delovnih pogojev zaposlenih in uporabnikov arhivskih storitev,